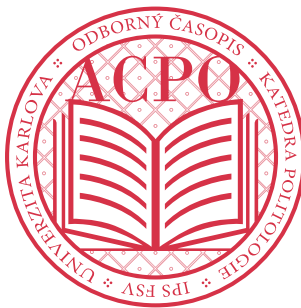

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

RECENZOVANÝ ČASOPIS | PEER-REVIEWED JOURNAL

2024 | Vol. 16 | No. 1 | ISSN 1803-8220

RIGEL, Michal (2024). Slovník spravedlivé války: analýza kritérií *jus ad bellum* a ukotvení terminologie v českém akademickém diskurzu. *Acta Politologica*. Vol. 16, no. 1, pp. 68–84.

https://doi.org/10.14712/1803-8220/37_2023

Published: 10/04/2024

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

This article is protected by copyright. Copying and use of its content and presenting it as original research without proper citation is plagiarism, which is subject to legal sanctions.

Katedra politologie Institutu politologických studií

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Department of Political Science, Institute of Political Studies

Faculty of Social Sciences, Charles University

Slovník spravedlivé války: analýza kritérií *jus ad bellum* a ukotvení terminologie v českém akademickém diskursu¹

Michal Rigel²

Abstract:

The article deals with the core area of the Just War discipline, which is the set of criteria for deciding whether the start of war can be regarded as just or unjust. It presents the six most frequently mentioned criteria and offers a critical commentary on the content and meaning. By thoroughly studying over forty selected sources of Czechoslovak origin, it captures the current state of discussions in the area and simultaneously documents the fragmentation of fundamental terminology. Therefore, it also presents an argument-based proposal for the most appropriate Czech language terms of the mainstream criteria, aiming to unify the lexical field of the Just War discipline in the Czech academic discourse.

Key words: *just war tradition; jus ad bellum criteria; terminology*

Úvod

Teorii spravedlivé války se rozumí normativní učení, stanovující koherentní pravidla pro rozhodnutí, zdali politické celky (ať už státní nebo nestátní aktéři) použily vojenskou sílu ospravedlnitelným způsobem. Klíčem k tomuto posouzení je soubor konkrétních kritérií, jehož reflexe je k nalezení i v českém jazykovém prostředí. Tuzemský čtenář může získat základní vhled do fundamentální otázky ospravedlnitelnosti vojenských konfliktů skrze překlady textů významných postav historie spravedlivé války (např. Cicero 1970 a 2009; Aurelius Augustinus 2007 a 2007a; Tomáš Akvinský 1938; Hugo Grotius 2014; Michael Walzer 2019) nebo prostřednictvím přeložených komentářů současných zahraničních autorů (např. Johnson 1997 a 2005). V posledních letech se rovněž objevily autentické příspěvky českých a slovenských autorů (zejm. Holub 2009; Koniar 2011; Velek 2014).

Vedlejším efektem práce překladatelů cizojazyčných děl s individuálním publikačním úsilím místních akademiků je nejednotnost slovníku klíčových termínů spravedlivé války. Na to reaguje daný text, jehož dílčím cílem je kultivovat a sjednotit pojmový rámec disciplíny spravedlivé války v českém a slovenském akademickém prostředí. Činí tak argumentačně podloženými návrhy vhodného ekvivalentu termínů původně přejímaných z latinského

¹ English title: Just War Vocabulary: an analysis of jus ad bellum criteria and the establishment of the terminology in the Czech academic discourse.

Vznik tohoto článku byl podpořen v rámci projektu Specifického výzkumu č. 2115 na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové v roce 2023.

² Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D., Katedra filozofie a společenských věd, Filozofická fakulta Univerzita Hradec Králové (nám. Svobody 331, 50002 Hradec Králové). Contact: michal.rigel@uhk.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2107-8056>. ResearcherID: KEJ-0156-2024.

a dnes dominantně z anglického jazyka. V následujících podkapitolách článku jsou nejprve kritéria pro zahájení spravedlivé války představena a jejich obsah kriticky analyzován, mimo jiné i proto, že při hledání adekvátního označení je nezbytné podrobně vyložit jejich význam. Zachycen je zpravidla kontext z doby první formulace kritéria, což pomáhá pochopit, z jakých důvodů a s jakými cíli bylo zavedeno. Sledována je pozice jednotlivých kritérií v rámci souboru, jejich vzájemný vztah a interakce, to, jak se obsahově doplňují či překrývají, nebo jak se proměňuje jejich význam a úloha. Je zjevné, že kritéria nejsou obsahově uzavřená a podléhají změnám i s ohledem na variabilitu okolních podmínek a nové výzvy, např. vědecko-technologický vývoj na poli vojenství. Kompaktně jsou zachyceny i hlavní body kritiky, poukazující na problémy s vymezením hranic mezi jednotlivými kritérii či na metodologické obtíže při stanovení, jestli byly požadavky kritérií úspěšně naplněny. Pozornost je současně věnována i způsobu, jak s označením kritérií zachází čeští akademici a překladatelé do českého jazyka, kteří mohou k etablování korektní terminologie přispět (stejně jako mohou nesprávným převedením do češtiny nechtěně napomoci k prosazení zavádějícího pojmenování). Zpracování textu předcházela podrobná sonda do více než čtyřiceti českojazyčných děl, dotýkajících se tématu kritérií spravedlivé války. Ta explicitně dokládá rozsah pojmové heterogenity a současně poukazuje na to, že i zdánlivě nevinný způsob jazykového uchopení názvu kritéria může vést k podstatným posunům ohledně významu.

Pokud jde o kritéria, vztahující se k otázce přípustnosti zahájení války (*jus ad bellum*), obvykle se rozeznává šest bodů, jejichž bezvýjimečné naplnění představuje limitující podmínky pro to, aby akt zahájení bylo možno považovat za spravedlivý. Je to *spravedlivý důvod*, *správný záměr*, *legitimní autorita*, *proporcionální cíl*, *dostatečně vysoká pravděpodobnost úspěchu* a *konečně válka jako krajní řešení* (Coppieters, Cuelemans, Fotion eds. 2003: 27–153; Guthrie, Quinlan 2007: 17–34; Koniar 2011: 129–179; Lee 2012: 68–96; Velek 2014: 45–70; Lazar 2016 aj.). Někteří jiní autoři považují za relevantní pouze první tři zmíněná kritéria, další nabízí soubor čtyř či pěti kritérií (Brown, Syse eds. 2014: 5; Coates 2016: zejm. 137–223; resp. Kolín 2012: 137–154). Na druhou stranu existují i texty, pracující s obsáhlejším seznamem sedmi bodů (Frowe 2015: 52–74). Pro účely dané práce je nejhodnější přidržit se hlavního proudu a zaměřit se na nejčastěji rozebíranou šestici kritérií.

Spravedlivý důvod

Za jádro ospravedlnění války bývá považována *sebeobrana* nebo *obrana jiného nevinného subjektu*, jenž se stal obětí agrese (uznáno i Chartou OSN 1945: čl. 51). Tento bod je v rámci souboru kritérií vyjádřen v podobě *spravedlivého důvodu*, tj. přesvědčení, že válka může být vedena jen pro legitimní a obecně přijatelný důvod. Jde o položku principiálního významu, od níž se odvíjí mnohé další úvahy ohledně ospravedlnění války. Kritérium *spravedlivého důvodu* nomen omen sleduje, zdali to, co aktéři uvádí jako důvod vstupu do války, je dostatečně závažné k ospravedlnění natolik významné věci, jako použití vojenské síly. Podle obecného konsensu není spravedlivým důvodem, pokud je válka započatá z důvodu touhy po teritoriální expanzi, pomstě, šíření náboženské víry, materiálním zisku, slávy apod. Naopak za přijatelný důvod je typicky považována obrana vitálních hodnot politického společenství, např. územní celistvost a možnost suverénního uplatňování moci, zachování míru, dodržování lidských práv, event. obrana klíčových ekonomických zájmů. Proto je možné zahájit a vést bojové operace proti agresivní a dobytčinné válce, tj. proti jakémukoliv ničím nevyprovokovanému vojenskému útoku na nevinný subjekt. Stejným způsobem je

přípustné zamezit rozsáhlému a systematickému porušování tvrdého jádra lidských práv. Některé z výše popsaných kroků lze považovat v principu za jednoznačně (sebe)obránné, u jiných – např. intervenci, vedoucí ke svržení vlády země, kde k překračování lidských práv dochází – může být tento status rozporován, ale i zde budou obhájci zásahu vyzdvihovat právě obranný aspekt.³ V diskusích o morální přípustnosti vstupu do války má kritérium spravedlivého důvodu výsadní postavení a představuje *nezbytnou podmínku* spravedlivé války, nejde však o *podmínku dostatečnou*. Jako spravedlivou tak nelze hodnotit válku, která sice měla všeobecně přijatelný spravedlivý důvod, ale nedošlo k dodržení dalších principů (McMahan, McKim 1993). K vývoji chápání kritéria v historii nebo k současným diskusím, viz např. (McMahan 2005; May 2008; Regan 2013: 48–84 aj.).

V českojazyčných dílech dominují dvě pojmenování kritéria. Vysokou četnost má označení *spravedlivý důvod*, ale podobně často bývá kritérium převedeno i do podoby *spravedlivá příčina* (snad proto, že v latinském podání kritérium zní *causa justa* a v anglickém jazyce *just cause*). Svoji roli jistě hraje i skutečnost, že v práci jedné z nejlivnějších postav tradice úvah o spravedlivé válce (jde o monumentální *Summu theologickou* od Tomáše Akvinského – 1938: II–II, q. 40, 1, tj. 342), zvolil překladatel Emilián Soukup právě tuto variantu, čímž názvosloví pro čtenáře neformálně kodifikoval. Odtud mnozí autoři ustálené slovní spojení přebírají, když o Akvinského pojetí spravedlivé války referují, viz např. (Soušedík 2011: 537–538). Vliv je nicméně tak silný, že se znění *spravedlivá příčina* usadilo nejen ve zpracování autorů pocházejících z křesťanských kruhů nebo v textech zamýšlených primárně pro křesťansky orientovaného čtenáře, ale i v mnoha dalších dílech. Důkazem širokého využití je i skutečnost, že s ním pracuje soudobé vydání Cicerona (2009: III §24 35, tj. 141) nebo předtím Isidora ze Sevilly (2002: XVIII, 1, tj. 51–57).

Ze srovnání ovšem vychází spravedlivý důvod jako jednoznačně adekvátnější označení kritéria než na první pohled možná ekvivalentní, ale ve skutečnosti zavádějící spravedlivá příčina. Mezi slovy *příčina* a *důvod* totiž existují závažné sémantické rozdíly s dalekosáhlými důsledky při využití k ospravedlnění vstupu do války. Zatímco *příčiny* pracují spíše s fakty a jsou popisem děje (deskriptivní rozměr), *důvod* sleduje hodnotovou rovinu věci (normativní rozměr) a vyjadřuje význam děje. Pro zjednodušenou ilustraci rozdílu lze říct, že příčiny svým vysvětlujícím charakterem patří spíše do přírodních věd, jež mají převážně mechanistický a instrumentální ráz a zabývají se odkrýváním kauzality, tj. zkoumáním vztahu mezi fyzikálními jevy – příčinou a následkem – a konkrétními procesy, které se nutně (se železnou pravidelností) odehrávají podle objektivních pravidel okolního světa. Některé takové procesy lze v laboratorních podmínkách snadno opakovat a experimentálně testovat s tím, že při zabezpečení stejných podmínek (*ceteris paribus*) povedou vždy k identickým výsledkům, z čehož je možné konstruovat přírodní zákony. Pomocí odhalení příčin lze typicky vysvětlit geologické události fyzikální povahy, např. zemětřesení, sopečnou činnost či prohlásit, že příčinou záplav byly dlouhodobé deště (všechny tyto jevy způsobily na lidské vůli nezávislé procesy v litosféře, resp. atmosféře). Oproti tomu důvod patří spíše do oblasti společenských věd, sleduje teleologickou linii lidského jednání, snaží se vysvětlit jevy, které stály za pozorovatelným

³ Podobně i v neméně diskutabilním případě odvrácení bezprostředního (či v budoucnu velmi pravděpodobného) ohrožení míru, kdy jedna strana s intencí bránit sebe nebo jiný subjekt vojensky zaútočí jako první, viz tzv. *preemptivní* a *preventivní* válka (Chatterjee ed. 2013; Shue, Rodin eds. 2014 aj.). Klasifikování těchto aktů jako defenzivních je kontroverzní, ale bez ohledu na rozporné hodnocení konkrétních příkladů, na teoretické úrovni asi platí, že ne vždy musí být ten, kdo zaútočí první, automaticky považován za agresora (viz potenciálně morálně přijatelné úsilí napravit proběhlé křivdy, např. získat po letech zpět území, které bylo v minulosti nespravedlivě odňato apod.).

chováním, a tak interpretovat činy a hledat ultimátní záměry jedince. Charakterizuje jej vztah k vědomé činnosti člověka a k jeho možnosti jistým způsobem ne/jednat.⁴ Lze namítnout, že ač má pojem příčiny své široké využití v přírodních vědách, figuruje i ve vědách sociálních, viz závěry o tom, že bezprostřední příčinou války (oním casus belli) může být např. zahájení blokády přístavu nebo dlouhodobá strukturální nespravedlnost, ekonomická krize (Levy, Thompson 2011). Nicméně to, že dané jevy mohly být označeny za bezprostřední příčiny války, neznamená, že nemají zároveň své důvody a v oboru spravedlivé války jde právě o úkol, interpretovat z pozorovatelného chování intenci a tu pomocí existujících kritérií zhodnotit.

V předmětné problematice války lze uvést ilustrativní příklad v podobě bombového útoku a následného požáru. Popis děje v této podobě – *došlo k prudké chemické reakci (hoření), vyžadující přítomnost kyslíku, při níž se uvolňovalo teplo, světlo a přeměňovaly se látky organické na anorganické* – sám o sobě nic neřekne o důvodu a motivu, kvůli kterému kdosi vědomě naplánoval a provedl výbuchy. A právě hledání smyslu a významu pravidel, kterými by se lidé měli řídit, představuje jádro normativního oboru spravedlivé války. Proto by neměly stát v centru zkoumání *příčiny*, často spojované s děním, které probíhá bez volního rozhodnutí člověka, nýbrž *důvody*, soustředící se na vědomé jednání lidí.⁵

Správný záměr

Samostatné zařazení *správného záměru* mezi podmínky zahájení spravedlivé války je dokladem zvláštní důležitosti kritéria *spravedlivého důvodu*, neboť správný záměr je na něj přímo navázán a v podstatě jej pouze dále rozvíjí. Idea začlenění správného záměru spočívá v tom, aby bylo vždy předmětem speciální pozornosti, že oficiálně deklarovaný důvod (tj. věc, která naplňuje požadavky kladené na spravedlivý důvod) k zahájení války odpovídá skutečné motivaci aktérů. Zjednodušeně to znamená, že pokud subjekt A vojensky intervnuje proti subjektu B, pak je to doopravdy kvůli tomu, aby např. ochránil tamější obyvatelstvo od tyranského útlaku a znemožnil další rozsáhlé porušování lidských práv a nikoli za účelem sledovat zamlčované vlastní zájmy. Subjekt A musí zabezpečit, že veřejně udávaný důvod – často cosi velmi vznešeného – je skutečným záměrem a nikoli pouhou fasádou, za kterou se skrývají mnohem méně přijatelné pohnutky (např. snaha získat kontrolu nad surovinově bohatým územím subjektu B). Plně dostát takovému úkolu ovšem vyžaduje schopnost komusi nahlédnout do niterného stavu mysli, což s sebou nese těžko překonatelné metodologické problémy rozlišování rétoriky od reality. Jedním ze způsobů, jak dešifrovat skutečné pohnutky aktérů, je dlouhodobé sledování jejich reálného jednání. Ale pokud může být tato strategie úspěšná u jednotlivců, kde lze očekávat určitou konzistenci chování, věc bude složitější v případě států, jako heterogenních jednotek různých a dynamicky se měnících

⁴ O smysluplnosti dělení věd na přírodní a ty o člověku nebo o přeryvu mezi *porozuměním* (verstehen – understanding – compréhension) a *vysvětlením* (erklaren – explanation – explication), příp. i dichotomii *důvod* a *příčina*, se diskutuje už dlouho; pro užitečné zachycení určité fáze dané debaty viz (Macklin 1972).

⁵ Podstatná jména *důvod* a *příčina* se navíc v českém jazyce spojují s dalšími slovními druhy natolik rozdílným způsobem, že z jazykového hlediska není pochyb o existenci signifikantních rozdílů mezi oběma pojmy (viz slovesa pojmenovávající vědomé činnosti, např. *ne/souhlasit* – s důvodem ano, nikoli však s příčinou či *ne/rozhodnout* něco – lze opět z důvodu, nikoli z příčiny). Dále se důvod i příčina odlišným způsobem pojí s přídavnými jmény, označujícími specificky lidské jednání, jako např. *osobní, rodinný, malicherný, spekulativní* aj. (vždy se řadí pouze k důvodu, nikoli k příčině, jež zase pro změnu může být např. *zákonitá*). Pro další příklady specifického spojení substantiv důvod a příčina s přídavnými jmény a zájmeny přivlastňovacími, s předložkami *pro, proti*, k nebo se slovesem v infinitivu viz (Svoboda 1985).

politických a zájmových vlivů (nemluvě o koalici států, uvažujících o vstupu do války). Situaci komplikuje i fakt, že v bezpečnostních otázkách jsou mnohá rozhodnutí činěna na základě informací od tajných služeb a neveřejně (s následným dlouhým moratoriem na přístup do archivů, znemožňujícím na celá léta cokoli osvětlit). Kromě potíží identifikovat niterné úmysly ve vztahu k důvodu války je třeba přiznat, že i samotná představa existence jednoho singulárního záměru pro vstup do války je příliš schematická a nezachycuje rozmanitost dlouhodobých a krátkodobých zájmů a motivů jednotlivých aktérů. I když správný záměr představuje letité kritérium, jehož zařazení se datuje k Aureliu Augustinovi (Koniar 2009) a drží se i u Tomáše Akvinského (1938: II–II, q. 40, 1, tj. 342) a dále, dodnes je z mnoha výše zmíněných důvodů považováno za problematické, ba kvůli těsné spojitosti se spravedlivým důvodem za redundantní (s vysvětlením, že správně interpretované kritérium spravedlivého důvodu už správný záměr inherentně obsahuje, viz např. Mellow 2003; McMahan 2005, srov. Cole 2011). V porovnání s kritériem spravedlivého důvodu nelze evidovat žádné zásadní problémy, pokud jde o označení. Nejčastěji využívanou variantu *správný záměr* lze bez výhrad přijmout, ač samozřejmě pojmy jako *správný úmysl*, *skutečný* a *pravý* či *řádný záměr* by úlohu korektního označení mohly též plnohodnotně sehrát.

Legitimní autorita

Podle kritéria má být použití ozbrojené síly povoleno pouze za účelem zabezpečení veřejných cílů pod kontrolou veřejné autority, jež legitimním způsobem zastupuje lid a je kompetentní formulovat veřejný zájem. Požadavek *legitimní autority* je po velice dlouhou dobu pevnou součástí seznamu kritérií (Reichberg 2012), konkrétní představa o její podobě se nicméně v průběhu historie proměnila. Dříve byli oprávněni realizovat vstup do války samotní monarchové, později společně s dalšími aktéry (parlament, vláda), nicméně základním referenčním bodem byl stát jako nejvyšší politický útvar. V posledních dekadách se objevuje požadavek, aby bylo zahájení války posvěceno i mezinárodní institucí, typicky Radou bezpečnosti OSN (srov. Brown 2011). Za původní ideou navržení kritéria stojí snaha potlačit tzv. *soukromé války* a zamezit častým střetům organizovaných skupin, pokoušejících se prosazovat své zájmy násilím. V pozdním středověku začíná váha kritéria pozvolna upadat v souvislosti s proměnou vojenské strategie a rozvojem techniky. Zvyšující se náklady činí z války v novověku podnik, jehož vedení si mohou dovolit pouze ekonomicky silnější celky (prosazují se střelné zbraně a později i dělostřelectvo atd.). Ohniskem diskusí je kritérium opět ve druhé polovině 20. století, kdy probíhá debata, zdali legitimní autoritou disponují nestátní politické entity, objektivně artikulující zájmy části veřejnosti (např. aktéři občanských válek, povstalci, bojovníci za sebeurčení a nezávislost na koloniální nadvládě, separatisté apod., viz Finlay 2010; Parry 2015 a 2017; Blair, Kalmanovitz 2016). Jelikož se kritérium dotýká mnoha aktuálních otázek (např. jak rozlišit „bojovníky za svobodu“ od „teroristů“ či jak lze postupovat při snaze vojensky potlačit warlordy, vzpírající se centrální vládní autoritě), má své pevné místo v oboru spravedlivé války (Benbaji 2018). Svoji prominentní roli z doby raného středověku už ovšem neobnovilo a dnes hraje – např. v porovnání se spravedlivým důvodem – spíše sekundární úlohu (Fabre 2008; Reitberger 2013).⁶

⁶ Kritérium samotné má ještě jeden dosud nezmíněný rozměr. Jde o požadavek, aby válka byla legitimní autoritou vyhlášena veřejně, prostřednictvím oficiální deklarace. Nemusí nutně jít o přepjatý legalismus, spíše o transparentní krok a otevřený závazek. Součástí deklarace jsou totiž zpravidla konkrétní a jasně formulované důvody vyhlášení války, což jednak usnadňuje zhodnotit jejich závažnost, a dále to pomáhá identifikovat podmínky, za

Vhodným úvodem do problematiky označení kritéria zůstává bezpřívlastková verze „*autorita*“ (Koniar 2011: 129). Zároveň platí, že takové znění je spíše výjimečné a bývá specificky doplňováno o přídomky.⁷ Výsledkem obsahové analýzy děl z českého jazykového prostředí je identifikace nejvíce frekventovaného výrazu: „*legitimní autorita*“, ale za zmínku stojí i minoritně se objevující sousloví „*legální* či *zákonná autorita*“. Oba termíny se dokonce občas objevují vedle sebe, jako kdyby bylo možné je považovat za zaměnitelné (Hutečka 2008: 95, 97, 98, resp. 90, 104, 105; Sutor 2014: 45 a 40). V rámci promyšlení adekvátní terminologie stojí za to se u rozdílu krátce zastavit a vysvětlit, proč preferovat první před druhým. Doslovným ekvivalentem slova *legální* je *zákonné* (to, co je konformní s momentálně platnými psanými zákonnými normami). Ve snaze o správnou formulaci daného kritéria by bylo nežádoucí, kdyby název odkazoval k právně-pozitivistické tradici, jejíž součástí může být i přehnaný legalismus a formalistní lpění na dodržování určitých zákonných procedur. Hlavním principem daného kritéria totiž není dohlédnout na to, aby válku vedla ta autorita, která k tomu má čistě podle právního pořádku kompetence, nýbrž zabezpečit, aby existovalo pouto důvěry, které by doprovázelo vztah mezi oním subjektem a společností, jejíž veřejný zájem zastupuje. Legitimita je obsáhlejší pojem než legalita, zahrnuje oblast politiky a morálky, a může sahát i za obzory psaného práva. Jde o normativní koncept s vazbou na zhodnocení, co je správné a dobré, otevírající otázky o pravdě, spravedlnosti či smyslu konkrétního zákonného nařízení. Historie zná příklady, kdy by užší vymezení prostřednictvím pojmu *legální autority* mohlo poskytnout krytí vládám (nacistický režim nebo různé kolaborantské a loutkové vlády), které byly formálně instalovány v souladu s ústavním pořádkem, ale jinak působily spíše bez vazby na lid.⁸ Výše uvedené je i důvodem, proč upřednostnit sousloví *legitimní autorita*, akcentující ústřední požadavek kritéria, aby rozhodnutí o vstupu do války provedl aktér, který je k tomu kompetentní z širšího morálního hlediska (např. tím, že občané daný orgán nebo instituci, ale i jednotlivou osobu, jako legitimní i dobrovolně vnímají a respektují – nabízí se např. odkaz na teorii společenské smlouvy nebo úspěch v plně demokratických volbách, který toho může být ukazatelem).

Válka jako krajní řešení

Pokud by tři dosavadní kritéria pro ospravedlnění nasazení vojenské síly byla objektivně splněna, stále by to nebylo pro přiznání statusu spravedlivé války dostatečné, pakliže by nebyly dodrženy i jiné podmínky, mj. požadavek zahájit válku až jako úplně „*poslední možnost*“. Dané označení je v českém akademickém diskursu dominantní, nicméně název má i svá úskalí. Doslovně vzato totiž evokuje, že uskutečnění války musí předcházet vyčerpání úplně všech dostupných prostředků nevojenské povahy, které mají potenciál konflikt zažehnat.

nichž lze válku odvolat. To poskytuje protistraně informaci, jaká opatření přijmout, chce-li se válce vyhnout.

⁷ Svěbytnou výjimku tvoří texty, zaměřující se na období husitství, které mluví o „*povolení shůry*“ (Soukup 2003: 185), „*potvrzení od vyššího*“ (Jakoubek ze Stříbra 1967: 33) či „*potvrzení od představeného*“ (Marek 2015: 269). To může odkazovat k představě nadpozemské autority, která vojenské akce zaštiťuje, což historicky skutečně bylo součástí požadavku kritéria (pozemští zástupci božské autority s ní často měli komunikovat, znát její vůli a byli tak nejlépe vybaveni k tomu ji uplatňovat na Zemi). Současnému vymezení obsahu to je však natolik vzdálené, že jde o varianty, které nelze doporučit.

⁸ Propleteneč pojmu *legální* a *legitimní* je jinak ještě složitější (Filip, Svatoň 2011: 37–39 či komplexněji Příbář 2001) a ani načrtnuté rozdělení nemusí samo o sobě všechny komplikace vyřešit, alespoň základní pomůcku pro pochopení rozdílu snad ale představuje.

A důsledná aplikace takto rigidního výkladu v praxi by naprosto znemožnila jakkoliv přistoupit k válce. Myšlenka zařazení této prastaré položky (již Cicero 1970: I § 11, tj. 39) do seznamu nespočívá v požadavku vyčerpání veškeré alternativní možnosti vojenského řešení, kritérium především existuje, aby zabezpečilo, že válku nebude možné zahájit příliš snadno. Fakticky jde o to, aby předtím, než bude překročeno k aktivaci vojenské síly, byly důsledně promyšleny dostupné způsoby, jak problém urovnat nenásilnou cestou ještě v prvopočáteční, latentní fázi. Války doprovází destrukce a ztráty na životech, a tak má mít vždy přednost mírové řešení sporu. Mezi takové lze řadit akce charakteru právního (arbitráže, soudy a smírní řízení neutrální a nadřazené autority), diplomatického (mezinárodní nátlak, vyjednávání a snaha o kompromis), ekonomického (sankce, bojkot, embargo) nebo i další nátlakové, ale primárně nenásilné postupy, které mají potenciál situaci deeskalovat.⁹ Kdyby kritérium nemělo být vnímáno převážně jako brzda ukvapeného vstupu do války, výzva k obezřetnosti a opatrnosti „horkým hlavám“, ale jako úplně poslední možnost, odkazovalo by to k absurdní představě scénářů s řetězcem chronologicky řazených událostí, kde by se mechanisticky aplikovaly a velmi schematičtě hodnotily jednotlivé pokusy, jak spor urovnat a vyhnout se válce s tím, že nakonec lze v podstatě vždy navrhnout a vyzkoušet ještě nějakou další možnost. Tento postup by mohl být kritizován nejen jako vzdálený realitě, ale i jako škodlivý pro spravedlivou stranu sporu. Protistrana totiž může být zcela imunní k nevojenským prostředkům nátlaku a může pouze využít času, jehož se jí oddalováním dostane, aby situaci naklonila ve svůj prospěch. S jasným vědomím nepřipustnosti ihned iniciovat válku bez pokusu nalézt jiné způsoby řešení by na druhé straně měla být omezena i míra, s jakou je třeba brát na kritérium „poslední možnosti“ zřetel (Aloyo 2015, srov. Coppieters, Apressyan, Ceulemans 2003). Vhodná je jeho aplikace tehdy, kdy existuje důvěryhodný předpoklad, že se problém podaří urovnat nenásilným způsobem. Jestliže se naopak odůvodněně jeví zapojení mimovojenských postupů jako předem neúčinné, mohlo by striktní trvání na tomto kritériu mezitím způsobit neodčinitelné škody, což vrací do hry i velice komplikovanou otázku přípustnosti tzv. *preemptivního* a *preventivního úderu* (více viz pozn. pod čarou č. 1).

Poslední možnost jako formulace české verze názvu kritéria je možná příliš přísná, leč u této položky neexistuje velká diverzita a vše se točí právě okolo vzájemně zaměnitelných termínů, vycházejících z pojmu *ultima ratio* či *last resort* v latinském, resp. anglickém jazyce. Jen někteří se heslovitému označení vyhýbají a pomáhají si popisem obsahu: „*pokud byly vyčerpány všechny možnosti vyřešení pře*“ (Šedivý 2000: 193), obdobně postupují i (Drulák 2003: 37; Bílková 2009: 165), hovořící o kritériu „*vyčerpání mírových prostředků*“. Jak bylo ovšem opakovaně řečeno, představa úplného vyčerpání mírových prostředků je poněkud zavádějící. Výrazně lepší se zdá hovořit o *minimálním použití síly* (vč. naprosté absence fyzické síly, viz Ohlin, May 2016: zejm. 15–36), která povede k efektivnímu dosažení cíle. Akcent na zodpovědné zvažování použití vojenských prostředků odkazuje k jádru kritéria – být s vyhlášením války maximálně obezřetný a teprve tehdy, kdy se ostatní pokusy konflikt vyřešit jeví (nebo reálně ukáží) jako neproveditelné či neúčinné, využít válku jako „*krajní řešení*“ (Myšička 2014: 172). Takové označení velmi dobře vystihuje pointu kritéria a lze jej doporučit odborné obci i s vědomím, že bude patrně těžké zvrátit etablovaný název *poslední možnost*, viz též (Walzer 2004: 86–89). Požadavek aktivace vojenské síly až jako krajního prostředku, kterým může *legitimní autorita* efektivně jednat za účelem teritoriální obrany,

⁹ Existuje námitka, že některé nevojenské prostředky, např. ekonomické sankce, mohou mít podobně ničivé dopady jako přímá intervence vojsk, což je věc, která by při diskusi o daném kritériu měla být zohledněna. Dále viz např. (Gordon 2012; Allen, Lektzian 2013, příp. u nás Mikulka, Hynková 2016).

ochrany lidských práv či dosažení míru apod. (tj. věci, jež lze řadit do kategorie *spravedlivého důvodu*), je důkazem restriktivního charakteru disciplíny spravedlivé války, snažící se omezit možnosti použití násilí. Na tomto fundamentálním principu fungují i poslední dvě kritéria, která se oproti těm dosud zmíněným liší v tom, že hodnotí přípustnost zahájení války perspektivou důsledků, k nimž to povede. Obor spravedlivé války nečerpá primárně z konsekvencialistické etiky (bez spravedlivého důvodu a motivace k zahájení války nelze o její přípustnosti nikdy hovořit), ale u sociálního jevu, jakým válka je, pochopitelně nelze zcela přehlížet následky – pokud by se to dělo, stala by se doktrína spravedlivé války brzy zcela nekredibilní. Proto je soubor doplněn ještě o dvě další položky.

Proporcionalita cílů

Kritérium nemá tak dlouhou historii jako předchozí představovaná a např. Aurelius Augustinus ani Tomáš Akvinský tento bod mezi nejdůležitější pravidla nezařadili. Větší pozornosti se mu dostává až v novověku, konkrétně v díle Huga Grotia (2005: mj. II, 24, V, tj. 1140–1142). Od té doby už princip proporcionality cílů z mapy spravedlivé války nezmizí a hraje stále důležitější roli. Samotné kritérium vyžaduje, aby zahájení války předcházelo pokus o analýzu výnosů a nákladů. Každou válku pochopitelně doprovází určitá míra negativní zátěže (oběti, utrpení v důsledku zranění, škody na majetku apod.), a proto je třeba vždy podle aktuální situace a na základě maxima dostupných informací důsledně zvážit potenciální rizika i očekávatelné benefity a teprve poté rozhodnout, jestli vstup do války dává smysl. Kdyby se zdálo, že výsledná suma všech pozitivních aspektů, kterých má být zahájením války dosaženo, bude nepoměrně nízká k tomu, co negativního válka hypoteticky přinese, tak určitá interpretace kritéria velí od uvažované války ustoupit. A to i tehdy, kdyby důvod byl zcela objektivně spravedlivý: pakliže totiž válka ohrožuje vyšší dobro než ta, za něž se má vést a pokud by způsobené škody byly neúměrně vysoké, nezbyvá než takové bezpráví tolerovat a strpět. Kritérium *proporcionality cílů* tak vrací pozornost ke *spravedlivému důvodu* a možnosti škálování jeho významu (spravedlivým důvodem může být nejen rozsáhlé a systematické porušování lidských práv nebo agrese ve snaze anihilovat celou populaci napadeného subjektu, ale třeba i anexe malého, neosídleného a relativně bezcenného ostrůvku). Kdyby obhajoba tohoto mikroúzemí za použití vojenských prostředků hrozila přerůst v masový konflikt, tak by asi s přihlédnutím k meritům kritéria nezbyvalo než na ostrovní území rezignovat (srov. McMahan 2005; May 2008 aj.). Zde je důležité si zároveň uvědomit, jakým morálním hazardem může být ustupování agresí, bezpráví a zlu a jaké to dokáže v dlouhodobém horizontu přinést hrůzostrašné konsekvence. Provedení důvěryhodného propočtu zisků a ztrát i se zahrnutím dlouhodobých dopadů a řady těžko předvídatelných důsledků, kolaterálních ztrát atp. pochopitelně zůstává principiálně problematické, protože množství proměnných je obrovské, jakákoliv predikce ve válce je nejistá a pohybovat se lze pouze v rovině pravděpodobnosti. Z toho vyplývá, že pracovat s daným kritériem je extrémně komplikované, stejně jako zpětně posuzovat, zdali bylo bezesbytku naplněno. Hodnocení morálního užitku z války s její morální cenou je nadmíru komplexní záležitost a podobně jako např. utilitarismus, coby jeden z nejvýznamnějších etických směrů, založených na konsekvencialistickém principu (Shaw 2016), jej nutně doprovází množství praktických problémů. Kromě výše popsané epistémické nejistoty je dalším z nich tzv. „společná měna“ neboli převoditelnost negativních aspektů (ztráty na životech, materiální škody apod.) a pozitivních statků (zachování suverenity, části území apod.), z nichž některé, jak vyplývá ze

jmenovaných příkladů, mohou mít materiální a jiné zase nemateriální povahu, některé vybízejí ke kvantifikaci, jiné odkazují ke kvalitativní kategorii atp. Poměrování na ose finanční nákladnost vs. množství zmařených životů proto může působit absurdně. Není navíc úplně jasné, co vše lze smysluplně zahrnout do množiny *důsledků války* a jak moc bezprostřední, příp. dlouhodobé dopady brát vlastně v potaz (či zdali obsáhnout i ztráty nepřátelské strany). Zcela novou dynamiku potom vnáší kritérium do hodnocení válek po vynálezu zbraní hromadného ničení (Forge 2009 a 2017: 139–154). Je obtížné si představit, že jakékoliv jejich použití by dokázalo obstát tváří v tvář tomuto kritériu, neboť způsobená škoda bude těžko proporční k zisku z jejich využití (to implikuje postoj tzv. *jaderného pacifismu*; tento pacifismus nicméně neodkazuje k premisám, z nichž standardně vychází pacifisté, ale drží se striktního výkladu pravidel spravedlivé války).¹⁰

Pro účel označení kritéria, zabezpečujícího, že použitá síla nebude ve vztahu k cílům excesivní, jsou v českých akademických textech hojně užívány termíny jako „*přiměřenost*“ a o něco častěji „*proporcionalita*“. Snad ještě výstižněji k popisu vlastního obsahu působí „*proporcionalita dobra a zla*“ (Rosůlek 2007: 170), jež ale přináší potenciální těžkosti se zbytečně dichotomickými a emocionálně zabarvenými pojmy *dobro* a *zlo*. Neutrálněji a tedy lépe se jeví doplnění do podoby „*proporcionality cílů*“. Tento název je nejen dobrým informátorem o smyslu a významu kritéria, ale navíc v sobě nese distinkci ve vztahu k identicky znějícímu kritériu *jus in bello* (též *proporcionalita* či lépe *proporcionalita prostředků*). To je i důvodem, proč se posledně jmenovaná varianta zdá nejlepší.

Dostatečně vysoká pravděpodobnost úspěchu

Výčet uzavírá druhé převážně konsekvencialisticky orientované kritérium, vykazující určitou podobnost s předchozí *proporcionalitou* cílů. I zde je třeba ještě před aktivací vojenské síly důkladně posoudit, zdali lze dosáhnout stanovených cílů prostřednictvím války a jestli naopak její zahájení nepovede k ještě většímu neštěstí. A kdyby všechny dostupné indicie svědčily o beznadějnosti vojenské akce, jež by hrozila přerůst ve zbytečné krveprolití a hazard s lidskými životy, byl by vstup do války morálně problematickým rozhodnutím. To znovu odkazuje k předchozímu kritériu *proporcionality cílů*, s nímž se rovněž pojil imperativ smířit se s bezprávím a tolerovat jej v situaci, kdy neexistuje reálná šance na smysluplný odpor. Není ale příliš troufalé předjímat, že by odpor byl marný? Vždy lze čile spekulovat o hypotetických scénářích budoucího vývoje, z nichž některé mohou být nakonec příznivější, než říkají prognózy. Ostatně i historie dokládá nemálo příkladů, kdy jednotlivé bitvy (jakoby „zázrakem“) dopadly proti všem původním předpokladům (O’Brien 2010). Je jistě opodstatněné pravdivě vykreslit situaci a informovat obyvatelstvo o vyhlídkách vojenské akce, stejně jako je správné být velmi zdrženlivý ve vztahu k naprosto nezodpovědným a iracionálním vojenským dobrodružstvím, připomínajícím posílání vojáků „na porážku“, přesto je třeba

¹⁰ Jak bylo naznačeno v hlavní části textu, kalkulace o „výnosech a nákladech“ vojenských akcí jsou z principu extrémně problematické a vyžadují vysokou míru spekulace a nejistých kontrafaktuálních úvah (Mellow 2003). Tato nejistota s sebou nese určitou atraktivitu otázky „co by bývalo bylo, kdyby“ a stimuluje fantazii, což dalo vzniknout, kromě velkého množství ryze fiktivních děl populární kultury, i oboru tzv. *alternativní historie*. Ten usiluje v dané věci o seriózní vážení faktů (jeho podstatnou součástí je předkládání alternativních scénářů s vojenskou tematikou a hledání cest, které by bývaly mohly vést k vítězství Napoleona, nacistického Německa nebo armády Jihu v USA atp. (Cowley ed. 1999 a 2002; Ferguson ed. 2011 aj.). Pro další studie, diskutující problematiku kritéria *proporcionality cílů* (a to i pomocí kazuistiky, vč. invaze SSSR do Československa v roce 1968) viz (McMahan-McKim 1993: zejm. 506–18; Hurka 2005 a 2008; Shue 2018).

si zároveň uvědomit, že výsledek může být s ohledem na extrémní množství proměnných mimořádně komplikovaně spolehlivě anticipovat. Zásadní je proto pokaždé zvážit, pro jak velkou věc se má válka uskutečnit. Bylo by stěží přijatelné, kdyby ke zbytečnému krveprolití došlo v důsledku zcela nerealistického posouzení situace a kvůli marginálnímu důvodu (byť by spravedlnost byla na straně těch, kteří jsou slabší stranou sporu). A právě v eliminaci neuváženého mrhání životy pro nedostatečně významnou věc spočívá hlavní význam kritéria – zvláště tehdy, když ti, kteří rozhodují o zahájení války, často nejsou těmi, kteří přímo bojují a nesou bezprostřední břemeno války, naopak místo sebe posílají v rámci všeobecné mobilizace své spoluobčany. Odlišně je nicméně nutné přistoupit k tezi o promarněných životech tváří v tvář těm nejvýznamnějším příkladům spravedlivého důvodu, tj. při obraně zcela základních a fundamentálních hodnot (zde je možné mluvit i přes vojenskou porážku o významném symbolickém morálním vítězství). Kdyby např. výrazně vojensky silnější strana agresora deklarovala cíl v podobě kompletní genocidy populace napadeného státu, potom nejenže by nemělo smysl zvažovat, zdali odpor proti agresi má reálnou šanci na úspěch, neboť sebeobrana stejně zůstává jedinou nadějí napadených, ale navíc jim dává možnost aktivně ovlivnit vlastní osud a nikoli trpně přihlížet likvidaci (vzpomenout lze potlačené povstání ve varšavském ghettu v dubnu 1943, viz Arens 2011). Dále by v diskusi o uplatnění tohoto kritéria mělo mít svůj význam i silné odhodlání obyvatel hájit dobrovolně věc, o níž jsou přesvědčeni, že představuje spravedlivý důvod. A to i s vědomím, že pravděpodobnost úspěchu je minimální (tentokrát budiž příkladem varšavské povstání z roku 1944, viz Ciechanowski 2002; Davies 2005 aj.).¹¹ S kritériem se pojí ještě jeden aspekt, na nějž je dobré upozornit. Jde o to, že v určité interpretaci lze považovat aplikaci kritéria za usnadnění agrese velkých států v rámci výrazně mocensky asymetrického konfliktu. Vojensky slabší státy by totiž ve světle výše řečeného mohly být často donuceny pod tíhou požadavku kritéria neklást onen bezúčelný odpor a jediným jejich rozumným východiskem by bylo pasivně akceptovat situaci. Kvůli některým důvodům proto není kritérium úplně nejpevnější součástí seznamu a jsou i tací, kteří se rozhodně domnívají, že postrádá jakoukoliv teoretickou i praktickou hodnotu pro hodnocení morality války a mělo by být vypuštěno (McLaughlin 1998; srov. Harbour 2011; Uniacke 2014).

Delší sousloví, z něž se skládá toto relativně mladší, a až později formulované kritérium, je vhodné rozdělit na jednotlivé pojmy a ty individuálně diskutovat. Začít lze termínem *pravděpodobnost*, který evokuje možnost exaktního vědeckého uchopení, umožňujícího důvěryhodnou predikci toho, že stanovené cíle války jsou skutečně reálně dosažitelné a zahájení konkrétních vojenských akcí nebude prostým plýtváním životů a dalších zdrojů. Otázkou však zůstává, jaká je fakticky účinnost pravděpodobnostních odhadů a o kolik je vyšší než u pojmů, znějících vágněji a z principu neměřitelně: „*vyhlídky na úspěch*“ (Sutor 2014: 41), „*naděje na úspěch*“ (Šrajner 2010: 82) či přímo „*oprávněná naděje na vítězství*“ (Sutor 1996: 318). Poslední označení přesouvá pozornost na další klíčový pojem – *vítězství* – a nastoluje otázku, co vlastně lze za *vítězství* či *úspěch* považovat. Je úspěchem odvrácení alespoň některých negativních skutečností a hrozeb nebo je úspěchem jediné samotné vítězství? (a i zde se nabízí otázka po konkretizaci a škálování od těsného a upracovaného – Pyrrhova? – vítězství až k triumfálnímu vítězství, tj. od částečného až k úplnému dosažení vytyčených cílů, jakéhosi *naplnění telos*, srov. Hom, O’Driscoll, Mills 2017; O’Driscoll 2019).

¹¹ Tyto příklady lze (bez jakéhokoliv hodnotícího soudu autora) uvést v kontrastu k přístupu československé vlády k tzv. *Mnichovské dohodě* v roce 1938 a její následné strategii, jak se postavit dalším hrozbám nacistického Německa.

Některé příklady válečných konfliktů z posledních let, typicky např. invaze USA a spojeneckých vojsk do Afghánistánu (2001), ale i do Iráku (2003) navíc ukazují, že rychlé vítězství na armádní úrovni, dosažené v důsledku vojenské převahy, nemusí vést k dosažení konečných cílů, pro něž se válka zahajovala (Rose 2011, zejm. 236–288). Právě tato nejednoznačnost při zhodnocení, co je to úspěch, spolu s velmi problematickou měřitelností pravděpodobnosti jeho dosažení, značně oslabuje pozici diskutovaného kritéria a snižuje relevanci pro zapojení do úvah o reálných válečných situacích. I s vědomím těchto závažných výhrad se však lze vypořádat s hledáním správného pojmenování této položky seznamu pravidel *jus ad bellum* a přiklonit se k variantám pracujícím s pojmem *pravděpodobnost*, nesoucím v sobě přece jen apel na minimalizaci neurčitosti a co možná nejdůslednější (nejodbornější) zhodnocení poměrů a predikci budoucího vývoje. Optimální doplnění nabízí spojení s termínem *úspěch*, který je flexibilnější nežli slovo *vítězství* a lze jej aplikovat i na dílčí naplnění cílů či zanechání symbolických odkazů při marném heroickém boji za významné hodnoty. Tato pravděpodobnost úspěchu přitom musí být – jak požaduje poslední část sousloví – *dostatečně vysoká*, což vylučuje ty podniky, které jsou od počátku zjevně odsouzeny k nezdaru a vystavují vojáky i civilisty vlastní strany zbytečnému riziku, aniž by to vyžadovalo nějakou konkretizaci a bylo řečeno, že *dostatečně vysoký* znamená nadpoloviční či jinou pravděpodobnost.

Závěr

Cílem článku bylo představit a kriticky zhodnotit šest kritérií pro zahájení spravedlivé války a na tomto základě pro ně doporučit optimální jazykové označení v českém akademickém prostředí. Pokud jde o polemické poznámky k souboru kritérií, tak mezi nejčastější výtky patří značný obsahový průnik některých samostatně stojících položek (např. *proporcionalita cílů*, pod níž lze jednak řadit *válku jako krajní řešení* a také *dostatečně vysokou pravděpodobnost úspěchu*; kromě toho existují i názory, že *správný záměr* je implicitně přítomen už v řádném výkladu *spravedlivého důvodu*, což znamená, že by se obě kritéria měla sjednotit). Jiná kritéria zase při své aplikaci vyžadují jistou – v praxi těžko dosažitelnou – míru spirituálního rozjímání a téměř telepatických schopností (*správný záměr*) či spekulativních a kontrafaktálních úvah (*dostatečně vysoká pravděpodobnost úspěchu* a *proporcionalita cílů*). A konečně další kritéria trpí tím, že není úplně jasné a jednoznačné, co je vlastně jejich obsahem a kdy lze hovořit o tom, že byla naplněna (*dostatečně vysoká pravděpodobnost úspěchu* a znovu *proporcionalita cílů*). To vše má za důsledek, že za relevantní nejsou považována všechna ze šesti kritérií. Jednotlivým kritickým hlasům je třeba naslouchat, neboť to může pomoci nahlédnout potenciální potíže, jež s sebou kritéria nesou. Avšak i s vědomím některých oprávněných výtek není nutné soubor kritérií zavrhnout, poněvadž stále představuje užitečný analytický nástroj, který může dostatečně efektivně sloužit pro základní zhodnocení legitimacy zahájení vojenských konfliktů v dnešním světě.

Souběžným cílem textu bylo jazykové ukotvení základních pojmů spravedlivé války v českém akademickém diskursu. V tuzemských textech se objevují pojmenování, jež jsou nepřesná, zavádějící, ba přímo mystifikující, pokud jde o obsah a smysl kritéria. Mezi ty nejčastěji uváděné patří *spravedlivá příčina*, proti níž se v textu podrobně argumentuje ve prospěch označení *spravedlivý důvod*. Dalším ne zcela korektně použitým termínem je *legální autorita* – zde platí doporučení volit výraz *legitimní autorita*, zohledňující významový rozdíl mezi pojmy legální a legitimní. Mezi další příklady kritérií, u nichž název generuje problémy, patří *dostatečná šance* (či *oprávněná naděje*) *na vítězství* a to hlavně kvůli prakticky nedefi-

novatelnému pojmu *vítězství* (sekundárně lze potom vidět potíže i ve vágnosti termínů *šance* a *naděje*). Preferovanou variantou je zde *dostatečně vysoká pravděpodobnost úspěchu*, akcentující v užití pojmu *pravděpodobnost* důraz na odbornou, ba vědeckou predikci vývoje událostí a poskytující požadovanou flexibilitu a škálování v užití pojmu úspěch. Výraznou úpravou prošlo i kritérium, jež nese v české literatuře nejčastěji označení *válka jako poslední možnost*. Tato široce rozšířená a snad i srozumitelná formulace má při bližším ohledání svá omezení. Doslovně vzato totiž evokuje, že vyhlášení války musí předcházet vyčerpání úplně všech myslitelných nevojenských prostředků s potenciálem konfliktu předejít, což dramaticky snižuje akceschopnost a může způsobit negativní důsledky. Proto je upřednostněna umírněnější alternativa *válka jako krajní řešení*, jež dostatečně dobře uchovává smysl kritéria, vyzývajícího k obezřetnosti a opatrnosti při rozhodnutí o vstupu do války.

V textu prosazované formy pojmenování jednotlivých kritérií vzešly z jazykové a sémantické analýzy, čerpající z více než čtyř desítek existujících textů z českojazyčného prostředí (event. těch významných titulů, které byly původně napsány v cizím jazyce, ale je evidován i jejich český překlad). Takto argumentačně podloženým odmítnutím některých současných názvů pravidel pro zahájení spravedlivé války a pečlivým zdůvodněním alternativních návrhů vznikl materiál, aspirující v roztříštěném českém pojmosloví na vytvoření standardního slovníku v rámci oboru. Pro přehlednost následuje tabulka.

Tabulka 1: Standardně formulovaná kritéria pro zahájení spravedlivé války (*ius ad bellum*)

Klasické označení v latinském jazyce	Nejčastěji používaná + další existující označení v anglickém jazyce	Nejčastěji používaná + další existující označení v českém jazyce	Doporučené označení v českém jazyce
justa causa	just cause	spravedlivá příčina, spravedlivý důvod (spravedlivá/správná věc, spravedlivý případ, spravedlivá kauza, oprávněný cíl, spravedlivá/oprávněná pře)	spravedlivý důvod
intentio recta	right intention (right intent, rightful intention, just intention)	správný úmysl, správný záměr (řádný záměr, dobrý úmysl, spravedlivý úmysl/záměr/cíl, motiv, smysl války, zaměření na cíl, pravý účel, upřímný úmysl)	správný záměr
auctoritas principis	legitimate authority (proper authority, right authority, competent authority, appropriate authority, sovereign authority, lawful authority)	legitimní autorita, oprávněná autorita, autorita pro vedení války, legitimní moc (legální autorita, veřejná autorita, legitimní politická síla, veřejný úřad, kompetentní vyhlášovatel, vyhlášení právoplatnou autoritou, spravedlivé oprávnění, legitimizovaná/zplnomocněná/příslušná/řádná autorita, povolení shůry, potvrzení od vyššího, potvrzení od představeného)	legitimní autorita
ultima ratio	last resort (necessity)	válka jako poslední možnost, poslední instance, vyčerpání mírových prostředků (krajní řešení, jediné východisko, nejzazší prostředek, minimální použití síly, opatření z nezbytí, poslední nutný prostředek, poslední důvod)	válka jako krajní řešení

Klasické označení v latinském jazyce	Nejčastěji používaná + další existující označení v anglickém jazyce	Nejčastěji používaná + další existující označení v českém jazyce	Doporučené označení v českém jazyce
inaequale, aequitas*	proportionality, (proportionality of ends, net benefit)	proporcionalita, přiměřenost, úměrnost (proporcionalita dobra a zla, zvažování statků, zvažování hodnot, vyvážené užití síly)	proporcionalita cílů
-	probability of success, (reasonable probability of success/victory, reasonable prospect of success/victory, reasonable chance of success/to win, reasonable hope of success/victory, likelihood of success, possibility of success)	pravděpodobnost úspěchu, existence rozumné šance na úspěch, dosažitelný a pravděpodobný úspěch (odůvodněné vyhlídky na úspěch, předpokládaná/rozumná/přiměřená naděje na úspěch, oprávněná naděje na vítězství)	dostatečně vysoká pravděpodobnost úspěchu

Poznámka: * V případě později formulovaných kritérií *proporcionality* a *dostatečně vysoké pravděpodobnosti úspěchu* nelze rozeznat konkrétní všeobecně známé latinské označení, v případě principu *proporcionality* je ovšem možné odkázat na kořeny v podobě konceptu z římského *jus gentium* – *aequitas* či Grotiův výraz, s nímž pracoval při úvahách *proporcionalitě* – *inaequale*, viz např. (Ucaryilmaz 2021).

Zdroj: Autor.

LITERATURA:

- AKVINSKÝ, Tomáš (1938). *Theologické summy svatého Tomáše Akvinského. Druhé části druhé díl*. Olomouc: Krystal.
- ALOYO, Eamon (2015). Just War Theory and the Last of Last Resort. *Ethics & International Affairs*. Vol. 29, no. 2, pp. 187–201. <https://doi.org/10.1017/S0892679415000064>.
- ALLEN, Susan; LEKTZIAN, David (2013). Economic Sanctions: A Blunt Instrument? *Journal of Peace Research*. Vol. 50, no. 1, pp. 121–135.
- ARENS, Moshe (2011): *Flags Over the Warsaw Ghetto*. Springfield: Gefen.
- AUGUSTINUS, Aurelius (2007). *O Boží obci. 1. díl*, Praha: Karolinum.
- AUGUSTINUS, Aurelius (2007a). *O Boží obci. 2. díl*, Praha: Karolinum.
- BENBAJI, Yitzhak (2018). Legitimate Authority in War. In LAZAR, Seth; FROWE, Helen (eds.). *Oxford Handbook of Ethics of War*. New York: Oxford University Press, pp. 294–314. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199943418.013.15>.
- BÍLKOVÁ, Veronika (2009). Spravedlivá válka. In KRATOCHVÍL, Petr; DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, pp. 264–266.
- BLAIR, Robert; KALMANOVITZ, Pablo (2016). On the Rights of Warlords: Legitimate Authority and Basic Protection in War-Torn Societies. *American Political Science Review*. Vol. 110, no. 3, pp. 428–440. <https://doi.org/10.1017/S0003055416000423>.
- BROWN, Davis; SYSE, Henrik; eds. (2014). *The Just War Tradition: Applying Old Ethics to New Problems*. London: Routledge.
- BROWN, Davis (2011). Judging The Judges: Evaluating Challenges to Proper Authority in Just War Theory. *Journal of Military Ethics*. Vol. 10, no. 3, pp. 133–147. <https://doi.org/10.1017/S0892679411000064>.

- 1080/15027570.2011.608491.
- CIECHANOWSKI, Jan (2002). *The Warsaw Rising of 1944*, Cambridge: Cambridge University Press.
- CICERO, Marcus Tullius (1970). *O povinnostech*. Praha: Svoboda.
- CICERO, Marcus Tullius (2009). *O věcech veřejných*. Praha: Oikoymenh.
- COATES, Anthony Joseph (2016). *The Ethics of War*. Manchester: Manchester University Press.
- COLE, Darrel (2011). War and Intention. *Journal of Military Ethics*. Vol. 10, no. 3, pp. 174–191. <https://doi.org/10.1080/15027570.2011.608493>.
- COPPIETERS, Bruno; APRESSYAN, Ruben; CEULEMANS, Carl (2003). Last Resort. In COPPIETERS, Bruno; FOTION, Nick (eds.). *Moral Constraints on War: Principles and Cases*. New York: Lexington Books, pp. 139–154.
- COPPIETERS, Bruno; CEULEMANS, Carl; FOTION, Nick; eds. (2003). *Moral Constraints on War: Principles and Cases*. New York: Lexington Books.
- COWLEY, Robert; ed. (1999). *What If? Military Historians Imagine what Might Have Been*. London: Pan Books.
- COWLEY, Robert; ed. (2002). *What If? II: Eminent Historians Imagine What Might Have Been*. New York: Berkley Books.
- DAVIES, Norman (2005). *Rising ,44: The Battle for Warsaw*. New York: Viking Press.
- DRULÁK, Petr (2003). *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- FABRE, Cécile (2008). Cosmopolitanism, Just War Theory and Legitimate Authority. *International Affairs*. Vol. 84, no. 5, pp. 963–976. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199567164.001.0001>.
- FERGUSON, Niall; ed. (2011). *Virtual History: Alternatives and Counterfactuals*. London: Penguin Books.
- FILIP, Jan; SVATOŇ, Jan (2011). *Státověda*. Praha: Wolters Kluwer.
- FINLAY, Christopher (2010). Legitimacy and Non-State Political Violence. *Journal of Political Philosophy*. Vol. 18, no. 3, pp. 287–312.
- FROWE, Helen (2015). *The Ethics of War and Peace: An Introduction*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315671598>.
- FORGE, John (2009). Proportionality, Just War Theory and Weapons Innovation. *Science and Engineering Ethics*. Vol. 15, no. 1, pp. 25–38. <https://doi.org/10.1007/s11948-008-9088-z>.
- FORGE, John (2017). *The Morality of Weapons Design and Development: Emerging Research and Opportunities*. Hershey: ICI GLOBAL. <https://doi.org/10.1007/s11948-004-0010-z>.
- GORDON, Jo (2012). *Invisible War: The United States and the Iraq Sanctions*. Cambridge: Harvard University Press.
- GROTIUS, Hugo (2005). *The Rights of War and Peace*. Indianapolis: Liberty Fund.
- GROTIUS, Hugo (2014). Prolegomena ke Třem knihám o právu válečném a mírovém. *Filosofický časopis*. Vol. 62, no. 4, pp. 483–499.
- GUTHRIE, Charles; QUINLAN, Michael (2007). *The Just War Tradition: Ethics in Modern Warfare*. London: Bloomsbury.
- HARBOUR, Frances (2011). Reasonable Probability of Success as a Moral Criterion in the Western Just War Tradition. *Journal of Military Ethics*. Vol. 10, no. 3, pp. 230–241. <https://doi.org/10.1080/15027570.2011.608497>.
- HOLUB, Tomáš (2009). *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce:*

- návrh kriteriologie*. Praha: Ministerstvo obrany ČR.
- HOM, Andrew; O'DRISCOLL, Cian; MILLS, Kurt; eds. (2017). *Moral Victories: The Ethics of Winning Wars*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198801825.001.0001>.
- HURKA, Thomas (2005). Proportionality in the Morality of War. *Philosophy and Public Affairs*. Vol. 33, no. 1, pp. 34–66.
- HURKA, Thomas (2008). Proportionality and Necessity. In MAY, Larry; CROOKSTON, Emily (eds.). *War: Essays in Political Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 127–144. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511840982.008>.
- HUTEČKA, Jiří (2008). Kořeny teorie spravedlivé války: od Platóna ke Grotiovi. *Theatrum Historiae* 3, pp. 85–107.
- CHARTA OSN. (1945). [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>> [cit. 2023-06-02].
- CHATTERJEE, Deen; ed. (2013). *The Ethics of Preventive War*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139023948>.
- ISIDOR ZE SEVILLY. (2002). *Etymologie XVIII*. Praha: Oikoymenth.
- JAKOUBEK ZE STŘÍBRA. (1967). O válkách, *Theologická příloha křesťanské revue* 34, pp. 33–36.
- JOHNSON, John Turner (1997). Teorie spravedlivé války: Přerušená tradice. *Politologický časopis*. Vol. 4, no. 4, pp. 352–362.
- JOHNSON, John Turner (2005). Spravedlivá válka včera a dnes. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Vol. 15, no. 3, pp. 61–79.
- KOLÍN, Vilém (2012). *A Legitimate, Legal and Just War: Towards a New Paradigm of the Lawful and Justified Use of Force in International Relations*. Prague: Karolinum.
- KONIAR, Ivan (2009). Zdôvodnenie vojny v prácach sv. Augustína. *Studia theologica*. Vol. 11, no. 4, pp. 15–36.
- KONIAR, Ivan (2011). *Tradícia spravodlivej vojny. Teória alebo teórie?* Ružomberok: Verbum.
- LAZAR, Seth (2016). War. In ZALTA, Edward (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [online]. Dostupné z WWW: <<https://plato.stanford.edu/entries/war/index.html>> [cit. 2023-08-17].
- LEE, Steven (2012). *Ethics and War: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139051439>.
- LEVY, Jack; THOMPSON, William (2011). *Causes of War*. Somerset: Wiley.
- MACKLIN, Ruth (1972). Reasons vs. Causes in Explanation of Action. *Philosophy and Phenomenological Research*. Vol. 33, no. 1, pp. 78–89.
- MAREK, Jindřich (2015). Traktátek *De bellis* a pojetí tělesného boje v postilách Jakoubka ze Stříbra. *Studia Historica Brunensia*. Vol. 62, no. 1, pp. 267–294.
- MAY, Larry (2008). The Principle of Just Cause. In MAY, Larry; CROOKSTON, Emily (eds.). *War: Essays in Political Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 49–66. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511840982.004>.
- McLAUGHLIN, Rob (1998). The Reasonable Hope of Success as an Element in Jus ad Bellum Theory: Misplaced and Meaningless? *Australasian Journal of Legal Philosophy* 23, pp. 47–91.
- McMAHAN, Jeff; McKIM, Robert (1993). The Just War and the Gulf War [online]. *Canadian Journal of Philosophy*. Vol. 23, no. 4. Dostupné z WWW: <<https://www.philosophy.rut->

- gers.edu/joomlatoools-files/docman-files/JustWarGulfWar.pdf> [cit. 2023-07-10].
- McMAHAN, Jeff (2005). Just Cause for War. *Ethics & International Affairs*. Vol. 19, no. 3, pp. 1–21. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7093.2005.tb00551.x>.
- MELLOW, David (2003). *A Critique of Just War Theory* [online]. Disertační práce. Calgary: University of Calgary. Dostupné z WWW: <<https://prism.ucalgary.ca/handle/1880/40003>> [cit. 2023-06-11].
- MIKULKA, Zdeněk; HYNKOVÁ, Vendula (2016). Ekonomické sankce v kontextu teorie spravedlivé války. *Economics and Management* 10, pp. 52–63.
- MYŠIČKA, Stanislav (2014). *John Rawls a teorie mezinárodní spravedlnosti*. Brno: CDK.
- O'BRIEN, Cormac (2010). *Outnumbered: Incredible Stories of History's Most Surprising Battlefield Upsets*. Beverly: Fair Winds Press.
- O'DRISCOLL, Cian (2019). *Victory: The Triumph and Tragedy of Just War*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198832911.001.0001>.
- OHLIN, Jens David; MAY, Larry (2016). *Necessity in International Law*. Oxford: Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190622930.001.0001>.
- PARRY, Jonathan (2015). Just War Theory, Legitimate Authority, and Irregular Belligerency. *Philosophia*. Vol. 43, no. 1, pp. 175–196. <https://doi.org/10.1007/s11406-014-9577-z>.
- PARRY, Jonathan (2017). Legitimate Authority and the Ethics of War: A Map of the Terrain. *Ethics & International Affairs*. Vol. 31, no. 2, pp. 169–189. <https://doi.org/10.1017/S0892679417000065>.
- PŘIBÁŇ, Jiří (2001). Disidenti práva: o revolucích roku 1989, fikcích legality a soudobé verzi společenské smlouvy. Praha: SLON.
- REICHBERG, Gregory (2012). Legitimate Authority: Aquinas's First Requirement of a Just War. *The Thomist*. Vol. 76, no. 3, pp. 337–369. <https://doi.org/10.1353/tho.2012.0011>.
- REITBERGER, Magnus (2013). License to Kill: Is Legitimate Authority a Requirement for Just War? *International Theory*. Vol. 5, no. 1, pp. 64–93. <https://doi.org/10.1017/S1752971913000122>.
- REGAN, Richard (2013). *Just War: Principles and Cases*. Washington: Catholic University of American Press.
- ROSE, Gideon (2011). *How Wars End: Why We Always Fight the Last Battle*. London: Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1080/01402390.2019.1588118>.
- ROSŮLEK, Přemysl (2007). Reflexe spravedlivé války. In ROSŮLEK, Přemysl (a kol). *Politická filozofie: aktuální problémy*. Plzeň: Aleš Čeněk, pp. 158–176.
- SHAW, William (2016). *Utilitarianism and the Ethics of War*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203538333>.
- SHUE, Henry (2018). Last Resort and Proportionality. In LAZAR, Seth; FROWE, Helen (eds.). *Oxford Handbook of Ethics of War*. New York: Oxford University Press, pp. 260–276. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199943418.001.0001>.
- SHUE, Henry; RODIN, David; eds. (2014). *Preemption: Military Action and Moral Justification*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199233137.001.0001>.
- SOUKUP, Pavel (2003). Dobývání hradu Skály v roce 1413 a husitská teorie války. Ke spisku Jakoubka ze Stříbra o duchovním boji. *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, pp. 175–210.
- SOUSEDÍK, Stanislav (2011). Tomáš Akvinský. In HEROLD, Vilém; MÜLLER, Ivan; HAVLÍČEK, Aleš (eds.). *Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. Praha: Oikoymenth, pp. 518–559.

- SVOBODA, Karel (1985). Důvod a příčina. *Slovo a slovesnost*. Vol 46, no. 4, pp. 275–283.
- SUTOR, Bernhard (1996). *Politická etika*. Praha: Oikoymenh.
- SUTOR, Bernhard (2014). *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? etapy a šance procesu dějinného poučení*. Praha: Filosofia.
- ŠEDIVÝ, Jiří (2000). Válka: rámec pro analýzu. In JEHLIČKA, Petr; TOMESŠ, Jiří; DANĚK, Petr (eds.). *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: PŘF UK.
- ŠRAJER, Jindřich (2010). Ospravedlnění války s ohledem na potenciální hrozbu jaderného konfliktu a akutní ohrožení terorismem. *Studia theologica*. Vol. 12, no. 3, pp. 80–90.
- UCARYILMAZ, Talya (2021). The Principle of Proportionality in Modern *Ius Gentium*. *Utrecht Journal of International and European Law*. Vol. 36, no. 1, pp. 14–32.
- UNIACKE, Suzanne (2014). Self-Defence, Just War, and a Reasonable Prospect of Success. In FROWE, Helen; LANG, Gerald (eds.). *How We Fight*. New York: Oxford University Press, pp. 62–74.
- VELEK, Josef (2014). *Kapitoly z teorie spravedlivé války*. Praha: Filosofia.
- WALZER, Michael (2004). *Arguing About War*. New Haven: Yale University Press.
- WALZER, Michael (2019). *Spravedlivé a nespravedlivé války: morální argumentace s historickými příklady*. Praha: Academia.